

HATALOM & POLITIKA

zóna

[A MINDENNAPI MAGAZIN](#)

Egy patinás város, ahol a huszonnegyedik óra évek óta tart. Egy zsinagóga ingatlantörténete

http://zona.hu/article/956/egy-makacs-zsinagoga-koszeg-sziveben.html#article_rest

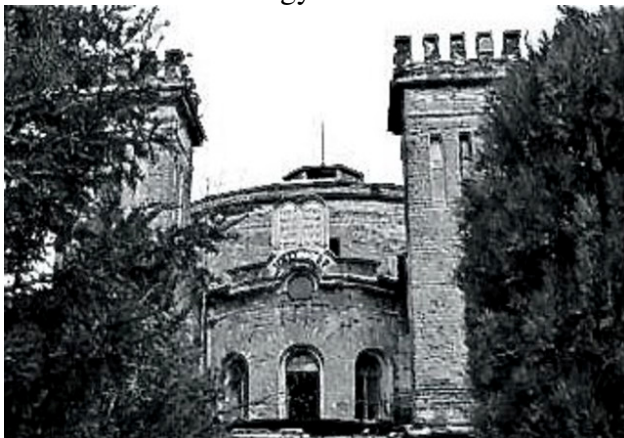
Egy makacs zsinagóga Kőszeg szívében

szerző: Szále László

2008. július 8. kedd

olvasási idő 15 perc

Nem és nem akar összedőlni a kőszegi zsinagóga, pedig 1944 óta üresen áll, s – majdnem – mindenkinek az lenne a legjobb. A városnak nem főne a feje, a tulajdonos(ok)nak lenne egy olcsón szerzett pazar belvárosi telke, s a templomot sem kéne följújtani, ha egyszer már összedőlt. De – egyelőre – nem dől.

A zsinagógával a fő baj az, hogy Kőszegen nem élnek zsidók – felelte pár éve Hauer Tamás polgármester-helyettes a Manager Magazinnak, amikor a lap a rohamosan pusztuló zsinagóga sorsáról kérdezte. Cinikus mondat. Ez ugyanis nem a zsinagóga baja, hanem a zsidók baja, ami több mint hatvan éve következett be, az ismert körülmények között. Hogy nem élnek, az nemcsak a zsidók baja, hanem a városé is, az országé is, végső soron az egész világé.

A zsinagóga értékes műemlék – függetlenül attól, hogy avarok, törökök, németek, vendek építették-e hajdan. Romlása a város ügye, melynek területén fekszik, omlik, hányódik – tulajdonostól tulajdonosig, jelzálogtól árverésig. Így mutatja ugyanis magát a szép kisváros hírét szertevivő rengeteg turistának, akik a látványon megütközve biztosan nem

az elhurcolt kőszegi zsidókra gondolnak, hanem a város vezetőire, civil közösségeire. Azt is mondta a polgármester-helyettes, hogy a városnak nem volt, nincs és nem is lesz pénze a zsinagóga megmentésére. Vagyis nemcsak az a baj, hogy a városnak nincs elég pénze, nagyobb baj, hogy akarata, szándéka sincs hozzá.

Romantikus stílusban épült

„*Jelzáloggal terhelt, ázik, omlik a páratlan szépségű zsinagóga*” – adja hírül 2007-ben a Vas Népe. Zsinagógát vegyenek – ezzel a címmel vetítették többször is a Duna Televízióban Varga Zsuzsanna és Kriza Bori dokumentumfilmjét. Ezekben a címekben nagyjából benne van minden. Egy több évtizedes pusztulási folyamat s az arra adott rossz válaszok sorozata.

A probléma – önkormányzati szempontból – az 1850-es években kezdődött, s előidézője Schey Fülöp gazdag zsidó üzletember volt, aki saját költségén zsinagógát építtetett Kőszegen romantikus stílusban. A problémát súlyosbítja, hogy a templom és a két kiegészítő épület Nyugat-Magyarországon a romantikus templomépítészet „*egyik legteljesebb épségben megmaradt darabja*” – ahogy a műemléki hatóság írja. Épségben? Ez már nem sokáig igaz. Sőt már most sem az.

Nem egyedi esetről van szó. A vidéki zsidóság elhurcolása és kiirtása után több száz zsinagóga maradt „funkció nélkül”; sok elpusztult, némelyek új funkciót kaptak (hangversenyterem, könyvtár, múzeum, zeneiskola stb.), 54-et védenek műemlékként. A zsidó vallásjog (halacha) sokáig tiltotta a zsidóság közös tulajdonát képező épületek eladását, mert a zsinagóga szakrális funkciója nem szűnik meg azzal, hogy nem használják, de bizonyos körülmények között rabbinikus tekintélyek azt megszüntnek nyilváníthatják. Később lehetővé tették a zsinagógák eladását, ha biztosan nincs egyetlen ember sem, aki ott imádkozni akarna, ez esetben viszont az javasolták, ez történjék minél hamarabb, amíg az állagromlás miatt nem veszít sokat értékéből az ingatlan. Ezt a tanácsot Kőszegen nem sikerült betartani.

Kié volt, kié lett, kié lesz

Fussunk végig az épületegyüttes romlásának történetén. 1944-ben elveszti funkcióját, mert megölték azokat, akik használták. A hatvanas években a helyi tanács megosztja az épületegyüttest, külön helyrajzi számot kap a templom, illetve a rabbi (kántor, sakter) lakásául szolgáló két épület, melyek egyikében iskolaterem is volt. Erre azért volt szükség, mert a templomhoz nem nyúlhattak, de a két kis épületből tanácsi lakást (óvodát) alakíthattak ki.

Ennek csak később lesz jelentősége, akkor, amikor árverezésre kerül sor. De ettől még messze vagyunk. A rendszerváltásig semmi sem történt, utána azonban az Egyesült Államokból segítség érkezett. Bruce L. Rosenberg tízezer dolláros alaptőkével 1991 tavaszán alapítványt létesített, neve: A kőszegi zsinagógáért. A cél pénzt szerezni az épületek restaurálására, karbantartására, hogy azok aztán kiállítóteremként, koncertteremként s egyéb kulturális események befogadására alkalmas intézményként

működhessenek, tiszteletben tartva a vallási hagyományt. A cél nem valósult meg, de nem is avult el. Tizenhét év múltán is ugyanaz.

Mindenki érezte, az ingatlan sorsa attól függ, van-e tulajdonosa és funkciója. A rendszerváltás után a Vas megyei Vagyonátadó Bizottság fölajánlotta a szombathelyi zsidó hitközségnek a tulajdonjogot, de ők nem tartották magukat illetékesnek a tulajdonjog – és gond – átvételére. Ezután, 1992-ben a városi önkormányzat tulajdonába akarta adni az épületeket ingyen, a műemlékvédelmi hivatal azonban, amelynek ügyebár hivatalból kell védenie a műemlékeket, kikötötte, csak akkor járul hozzá a tulajdon átruházásához, ha az önkormányzat vállalja, hogy 1997. december 31-ig „a zsidó imaház és melléképületei műemléki helyreállítását” elvégzi. Az önkormányzat köszönte szépen, nem kérte, arra való hivatkozással, hogy nem tudja (akarja) vállalni a műemlékesek szabta feltételt: 1992. december 28-i határozatában kijelenti, az épületeket nem kéri, „*az átadás feltételeit nem fogadja el, a vagyontárgyak tulajdonjogát visszautasítja*”. A műemlék város nem akart még egy terhet a nyakába venni, arra gondolván, hogy az állam ügyis kénytelen lesz a saját műemlék tulajdonát előbb-utóbb rendbe hozni, s ha megteszi, úgy lesz majd a zsinagóga Kőszeg ékessége, hogy az neki egy fillérjébe sem került.

Logikus és ravasz gondolat, az épületeket onnan úgysem viheti el senki. Az állam azonban mást határozott. Mint oly sok más közösségi tulajdont, ezt is privatizálta. Az adásvételi szerződés napsugarasan optimista. A tervek ismertek. A Mazsihisz hozzájáruló nyilatkozatot adott 1995. október 31-én, amelyben hozzájárult, és vallási szempontból nem emelt kifogást, hogy a zsinagógában hangversenytermet alakítsanak ki. A szerződés megkötött a Kincstári Vagyon Igazgatóság és a Krug és Varga üzletlanc kereskedelmi és szolgáltató kft. között, mely szerint a körbekerített két telektestet, melyek műszakilag és használati szempontból összefüggnek – egyik 414 a másik 518 négyzetméter – a vevő megveszi alig több mint négymillió forint plusz áfáért, s vállalja, hogy a műemléki hivatal által előírt módon 1999. december 31-ig felújítja és az új funkciónak megfelelően átalakítja.

Tények, adatok, családi vonatkozások

Érdemes leírni a Kőszeg belvárosi ingatlan (Várkör 38) főbb vételári adatait: a műemlék zsinagóga 1 millió 890 ezer forint. A két kiszolgált épület 876 ezer forint. A telek 1 millió 094 ezer forint. A szerződést 1996 elején Csányi Sándor írta alá a KVI részéről, és Krug Gusztáv ügyvezető igazgató a Krug és Varga cég részéről.

A dolog rendben van, a KVI szerint Krugék adták a legjobb ajánlatot, az állam megszabadult egy tehertől, ráadásul a kft. vállalta, hogy 500 ezer forintot ad az egyik ház egyetlen lakójának a bérlői jogról való lemondásért. Semmi sincs más hátra, mint hogy az új tulajdonos teljesítse a szerződésben vállalt kötelezettségét, a felújítást. Krugék terve az volt, hogy a zsinagógából hangversenytermet létesítenek, a kis házak alatt lévő pincében pedig ír kocsmát rendeznek be. Ez utóbbi ötletet helyi fölzúdulás kísérte, s a műemlék-felügyelet sem engedélyezte. A terv átalakult: a pincében étterem lesz, a földszinten pedig nyolc kis idegenforgalmi célú üzlet. Nem lett.

Ezért 1996 októberében a műemlékvédelmi hivatal figyelmeztette a tulajdonost, hogy a „romló állagú műemlék” fokozott karbantartást igényel. A karbantartás elmaradt, de a szerződésben rögzített határidő lejárt előtt Krug Gusztáv túladott az ingatlanon. Méghozzá ügyesen. Előkerült egy szerződés, amely szerint Vargáné Krug Ágnes „egyszeri kamatmentes kölcsönt nyújtott” a K&V cégnek, amelyet az a megszabott időre, 1996. április 30-ig nem fizetett vissza. Az adós a tartozás rendezésére felajánlotta a biztosítékként szereplő ingatlanokat, magyarul: a Krug&Varga üzletlánc átadta Kőszeg belváros egyik legértékesebb telkét és egyik legszebb épületegyüttesét Vargáné Krug Ágnesnek, aki – kitalálhatták – Krug lánya, Varga felesége.

Ő még ügyesebbnek bizonyult, mert a négymillióért szerzett ingatlant – amely ne feledjük, azért volt csak ennyi, mert a vevő vállalta a förlújítását – 1997 végén eladta 25 millióért Molnár Gyula kulcsi vállalkozónak. A történeti hűség kedvéért tegyük hozzá, hogy Vargáné Krug Ágnes megpróbálta förlújítani a zsinagógát; ezt onnan tudjuk, hogy megállapodást kötött két székesfehérvári üzletasszonnyal, hogy szerezzenek neki 125 millió forint beruházási hitelt, akik ezt vállalták is, ha megkapják az összeg öt, illetve két százalékát. Ha ez sikerült volna nekik négy hónap alatt, akkor a szerződés értelmében 8 750 000 forint illette volna meg őket. Az üzlet nem jött össze, ezért Vargáné Krug Ágnes eladta az ingatlant Molnár Gyulának, miután Molnár János elállt a 1997. január 9-én kelt szerződéstől.

Matematika: diszkó és zsinagóga

A dolog bonyolult, az üzlet a családban maradt. És talán minden rendben is lett volna, ha Molnár Gyula tanyadiszkója – amelyre hitelt vett fel – tönkre nem megy. Így függ össze diszkó és zsinagóga. Ha a fiatalok több pénzt költenének a kulcsi diszkóban, az jelentős befolyással lehetett volna a kőszegi zsinagóga sorsára. De minthogy a fiatalok nem diszkóztak eleget, Molnár Gyula nem tudta visszafizetni a kölcsönét a Dunaföldvár és Vidéke Takarékszövetkezetnek. Ami eredetileg 15 millió volt, de a kamatokkal, járulékokkal együtt förlment több mint a duplájára.

Ezért kellett elárverezni a kölcsön jelzálogaként szereplő kőszegi zsinagógát, illetve annak egy részét. Minthogy a 72 millió forintra tartott templomra nem volt jelentkező, a két kis házra lehetett licitálni 2004. december 1-jén Szekszárdon. Hogy miért épp ott? Talán mert közel van Dunaföldvárhoz. Az ingatlan kikiáltási ára nyolcmillió forint volt, az árverési előleg ennek a tizede. Három licitáló akadt, a nyolcmillióra egyik sem adott ajánlatot. Hétre se, hatra se, ötre se. Végül négymillióért megvette a két kis épületet – kétszer 50 négyzetméter – az 518 négyzetméteres telekkel Béres Sándor és Béres Anikó Zsuzsanna.

Rögzítsük a dátumot: 2004. december 1., 13 óra 15 perc. Miért rögzítsük? Mert talán újra kezdődhetett volna valami. Csakhogy Béreséket erősen támadták, a városban sokan úgy vélték, biztosan üzletelni akarnak a bagóért megvett belvárosi ingatlannal. Ez lehetséges, bár Béresék állították, hogy holokauszt-emlékhelyet akarnak kialakítani, de amíg a templomépület sorsa nem dől el, a kis házak funkciója is bizonytalan.

Mindenesetre Béresék azóta följújtották a két épületet, bár a műemléki hivatal elég sok akadályt gördített az útjukba. Először előírta, hogy a hitelesség kedvéért a tetőcserepek kétharmada régi legyen, s csak a többi lehet új. Béresék megpróbálták, de a kétféle cserép nem illett össze. A hivatal nagyvonalú volt, végül megengedte, hogy a védkörébe tartozó műemlék épületek további beázását a tulajdonosok új cserepekkel megakadályozzák, de azt már nem tűrhette, hogy a kúpcserepek búbosak legyenek, s ne simák, mint egykor. Leszedették. Béresék leszedték, s kerestek laposat.

Újabb próbálkozás, mindenféle szinten

2007-ben volt még egy árverési kísérlet, immár csak 60 millióért. Jelentkező erre sem volt, és a város sem élt elővásárlási jogával – ha él vele, a törvény szerint 30 millióért megkaphatta volna – a képviselők kimondták a végszót: nincs pénzük rá.

Közben a szombathelyi zsidó hitközség elnöke, Jellinek E. György és a hitközség tiszteletbeli tagja, Kiss Károly levelek sokaságával árasztotta el azokat, akiktől segítséget reméltek. Hankó Faragó Miklós vasi kötődésű országgyűlési képviselőt például arra kérték 2005 nyarán, hogy járjon el Bozóki András kultuszminiszternél, segítsen, hogy kulturális funkciót kaphasson az épületegyüttes. Hankó Faragó udvarias levélben biztosította a kérelmezőket teljes támogatásáról. Hasonló válaszokat kaptak Kuntner Ferenc kőszegi polgármestertől, Varga Kálmántól, a műemléki hivatal akkori elnökétől, a Mazsihisz vezetőitől, mindenkitől. De a segítség nem jött.

Azért történt más is. 2006 februárjában egyeztető megbeszélést tartottak a kőszegi polgármesteri hivatalban, amelyen részt vett Kuntner Ferenc polgármester, Hauer Tamás alpolgármester, Jellinek E. György, a szombathelyi zsidó hitközség elnöke, Kiss Károly, a hitközség tiszteletbeli tagja, Kálmán József, a városi kulturális bizottság elnöke és Szalay László, a szombathelyi tanárképző nyugalmazott főigazgatója. Elhatározták, hogy közös alapítványt létesítenek, s újra megkeresik az illetékes(?) minisztériumokat, a műemlékvédelmi hivatalt és a Mazsihiszt, és segítséget kérnek a huszonegyedik órában – mely óra nagyon hosszú, már évek óta tart.

Néhány hónap múlva, májusban újabb egyeztető megbeszélést tartottak, amelyen részt vett Béres Anikó, a két kis ház egyik tulajdonosa és két „helyi érdekű” országgyűlési képviselő is. Az eredmény: elkészítették az alapítvány alapító okiratának tervezetét. Júniusban a Kőszegen működő Társadalomtudományok és Európa Tanulmányok Intézete Alapítvány konferenciát rendezett a zsinagóga megmentése tárgyában. Teljes erkölcsi siker. Novemberben újabb konferenciát rendeztek, és javaslatot tettek a Schey Fülöp alapítvány létrehozására.

A segítő szándék permanens. 2005-ben Sass Sylvia akarta megmenteni a jó akusztikájú zsinagógát, adott is egy ingyenes koncertet Kőszegen. Terve az volt, hogy mesterkurzusokat tart majd benne. Mint annyit más terv, ez is hamvába holt.

A napokban várják a Mazsihisz vezetőinek – eddig már többször prolongált – látogatását s persze azt, hogy ettől előrébb mozdulnak a dolgok. A legújabb reménység megint Amerikából érkezett. A Kaliforniában élő Dalmand Gábor művészettörténész, aki

népművelés–könyvtár szakon végzett a szombathelyi képzőben 1965-ben (akkor még Tóth Istvánnak hívták), egykori tanára, Szalay László kérésére megígérte, hogy kint gyűjtést szervez a zsinagóga megmentésére. Sőt már azt is kitalálta, hogy a „romjaiban is remekmű” zsinagógát felújítás után egy zenei világpremierrel kellene megnyitni, az Auschwitzban meghalt Viktor Ullmann prágai zeneszerző egyik (félig) feledésre ítélt művével.

Kiss Károly szerint a megoldás kulcsa a Mazsihisz kezében van.

Szerintem az lesz az igazi megoldás, ha majd a zsinagóga kulcsa lesz egy felelős tulajdonos kezében. Most, hogy az épületegyüttest szétválasztották, és a két kis ház magánkézben van, a megoldást közösen kell keresni. Kőszeg városának, a Mazsihisznek, a megyei önkormányzatnak, a szombathelyi zsidó hitközségnek és a Béres családnak. Kiss Károly, a zsinagógamentő „expedíció” legszívósabb szereplője szerint nagyjából 20 millió kéne ahhoz, hogy az imaház újra közösségi tulajdonban legyen, s az alapítvány segítségével végre megújulhasson mint koncert- vagy kiállítóterem. Pillanatnyilag egy magánbank tulajdonában van „zálog gyanánt”, amely annak idején az eladósodott tulajdonost, Molnár Gyulát a bajból kiváltotta. Molnár Gyula különben éppen pert indított, mert a két épület árverési árát túl alacsonynak tartja, különben is a kiegészítő épületek eladásával nehezebbé vált számára az imaház értékesítése.

Az idő halad. Az eső esik. A zsinagóga áll. Még.